

ILONA BĂDESCU

ILONA BĂDESCU

**ELEMENTE
DE DIALECTOLOGIE NORD-DUNĂREANĂ**

Suport de curs pentru învățământul la distanță

Specializarea: *Limba și literatura română – O limbă și literatură modernă*

Anul al III-lea. Semestrul al II-lea

**Editura Universitaria
Craiova, 2017**

Referenți ai colecției:

Prof.univ.dr. Pîrvu Elena
Conf.univ.dr. Coșoveanu Gabriel
Conf.univ.dr. Dincă Daniela
Conf.univ.dr. Dragoste Cosmin
Lect.univ.dr. Constantinescu Gheorghe
Lect.univ.dr. Drăghici Ovidiu
Lect.univ.dr. Cazacu Sorin

Copyright © 2017 Editura Universitaria
Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BĂDESCU, ILONA

Elemente de dialectologie nord-dunăreană : curs universitar pentru învățământul la distanță / Ilona Bădescu. - Craiova : Universitaria, 2017
Conține bibliografie
ISBN 978-606-14-1316-4

811.135.1

ELEMENTE DE DIALECTOLOGIE NORD-DUNĂREANĂ

Tematica

Obiectul dialectologiei. Varietățile teritoriale ale limbii. Criteriile de stabilire a statutului de limbă sau de dialect al unui idiom

Metode de studiere a dialectelor. Geografia lingvistică

Structura dialectală a dacoromânei

Subdialectul *bănățean*: arie, principalele trăsături tipologice fonetice, morfosintactice și lexicale

Subdialectul *moldovenesc*: arie, principalele trăsături tipologice fonetice, morfosintactice și lexicale

Subdialectul *crișean*: arie, principalele trăsături tipologice fonetice, morfosintactice și lexicale

Subdialectul *maramureșean*: arie, principalele trăsături tipologice fonetice, morfosintactice și lexicale

Subdialectul *muntenesc*: arie, principalele trăsături tipologice fonetice, morfosintactice și lexicale

Obiectivul general al disciplinei

Cunoașterea particularităților lingvistice specifice variantelor teritoriale ale dacoromânei și recunoașterea subdialectelor dacoromânei pe baza acestor particularități

Obiective specifice

Dobândirea unor cunoștințe generale de dialectologie.

Însușirea terminologiei de specialitate.

Însușirea metodelor de cercetare a ramificațiilor teritoriale ale limbii.

Familiarizarea cu interpretarea faptelor de limbă.

Cunoașterea structurii dialectale a dacoromânei.

Cunoașterea trăsăturilor fonetice, morfosintactice și lexicale ale subdialectelor dacoromânei.

Timp alocat: 14 ore de curs

TRANSCRIEREA FONETICĂ¹

- a – cea mai deschisă vocală din seria centrală
â – a cu nuanță posterioară
a – a închis, ca în olt. *maï*
ă – vocală centrală semideschisă
â – vocală centrală mai închisă decât *ă* și mai deschisă decât *î*, ca în mold. *fatâ*
b – oclisivă bilabială sonoră
c – oclisivă velară surdă
ĉ – africată prepalatală surdă, ca în munt. *ĉără* „ceară”
ć – africată prepalatală surdă (al cărei element fricativ este un *ś*), ca în băn. *baće*
č – africată prepalatală surdă cu caracter dur, ca în maram. *čăr* „cer”
d – oclisivă dentală sonoră
ď – africată prepalatală sonoră (al cărei element fricativ este un *ž*, corespunzând surdei *ć*), ca în băn. *ďes* „des”
d' – oclisivă dentală sonoră palatalizată, ca în maram. *d'in*
ḏ – africată dentală sonoră, ca în mold. *ḏic* „zic”
e – vocală anterioară semideschisă
ẹ – e deschis, ca în trans. *vẹde*
f – fricativă labiodentală surdă
g – oclisivă velară sonoră
ĝ – africată prepalatală sonoră, ca în munt. *ĝer*
ǧ – africată prepalatală sonoră cu caracter dur, ca în maram. *ǧăr*
g' – oclisivă velară sonoră, ca în munt. *ghem*
h – fricativă laringală surdă
h' – fricativă palatală surdă, ca în mold. *h'er* „fier”
i – vocală anterioară închisă
î – i deschis, ca în mold. *dî*
î – vocală centrală închisă
j – fricativă prepalatală sonoră
j' - j muiat, ca în munt. *coaj'e*
k – oclisivă velară surdă, identică cu *c*
k' – oclisivă velară surdă palatalizată (corespunzând sonorei *g'*), ca în mold. *k'ele* „piele”

¹ Sistemul de notare folosit are la bază sistemul Atlasului Lingvistic Român

l – laterală alveolară, ca în munt. *lasă*
 l' – l puțin palatalizat, ca în băn. *l'emn'e* „lemne”
 ʎ – laterală velară, ca în criș. *alb*
 m – nazală bilabială, ca în munt. *masă*
 n – nazală dentală, ca în munt. *cană*
 ñ – nazală palatală, ca în mold. *ñel* „miel”
 ŋ – nazală velară, urmată de c/k, g, ca în munt. *bașcă*
 o – vocală posterioară semideschisă, ca în munt. *pot*
 ɔ – o deschis, ca în băn. *ɔlă* „oală”
 p – oclusivă bilabială surdă, ca în munt. *par*
 r – vibrantă alveolară, ca în munt. *rață*
 r̄ – r cu mai multe vibrații, ca în criș. *car̄*
 r' – r muiat, ca în ban. *mar'e*
 s – fricativă dentală surdă, ca în munt. *sare*
 ś – fricativă dentală surdă, ca în băn. *faśe* „face”
 š – fricativă prepalatală surdă, mai puțin muiată ca în Banat, ca în mold. *fași*
 „face”
 ʃ – fricativă prepalatală surdă, corespunzând sonorei j, ca în munt. *și*
 ʃ' – ʃ muiat, corespunzând sonorei j', ca în munt. *uș'e*
 t – oclusivă dentală surdă, ca în munt. *tare*
 t' – oclusivă dentală surdă, puțin palatalizată, ca în criș. *frat'e*
 ʈ – africată dentală surdă, ca în munt. *țap*
 u – vocală posterioară închisă, ca în munt. *bun*
 v – fricativă labiodentală sonoră, ca în munt. *vițel*
 z – fricativă dentală sonoră, ca în munt. *zori*
 ź – fricativă prepalatală sonoră muiată, corespunzând surdei ś, în băn. *sînze*
 ž – fricativă prepalatală sonoră, corespunzând surdei š, în mold. *sînze* „sânge”
 y – fricativă palatală sonoră, corespunzând surdei h', în trans. *yərme* „vierme”

SEMNE DIACRITICE

~ (deasupra vocalelor) – nazalitate: õ

. (sub vocale) – închidere: ę

˘ (sub vocale) – arată că vocala constituie elementul consonantic al unui diftong:

daȳ

ˊ (deasupra unei vocale) – accent principal: *véde*

+ (sub o nazală) – arată că articulația nazalei nu e completă, ci analogă

constrictivei următoare: *îmvăȳ*

t^{h'} – arată nuanțe consonantice intermediare

ⁱ (la umărul literei precedente) – arată sunete slab perceptibile: *pădurarⁱ*

ALTE SEMNE

— - leagă două sau mai multe cuvinte care formează un singur grup fonetic

„” – între aceste ghilimele sunt reproduse explicațiile sau completările date de informatori, de obicei netranscrise fonetic și literalizate

[k] - pus înaintea unui răspuns, arată că informatorul s-a corectat

UNITATEA DE ÎNVĂȚARE I

Obiectul dialectologiei. Varietățile teritoriale ale limbii. Criteriile de stabilire a statutului de limbă sau de dialect al unui idiom

Obiective:

- însușirea terminologiei de specialitate
- dobândirea unor cunoștințe generale de dialectologie
- însușirea terminologiei de specialitate
- formarea capacității de analiză și sinteză a informației

Număr de ore alocate: 1 oră

1.1. Dialectologia este o ramură a lingvisticii care studiază, prin metode specifice, varietățile teritoriale ale limbii, fie în evoluția lor (diacronic), fie la un moment dat (sincronic). Ea face descrierea dialectelor și a unităților mai mici, felul în care au apărut varietățile teritoriale, evoluția acestora, raportul dintre varietățile teritoriale și limba comună sau limba literară, soarta varietăților teritoriale în diferite perioade.

În funcție de modalitățile de studiu utilizate, se poate face distincția între (Caragiu Marioțeanu, 1975: 18-19; *TD*, 1984; *DȘL*, 2001: 171):

- *dialectologie descriptivă*, care analizează și descrie structura dialectală a unei limbi (stabilește care și câte sunt unitățile teritoriale care i se subordonează și descrie fiecare unitate în parte; studiază raporturile reciproce dintre limba literară și variantele regionale ale limbii;
- *dialectologie generală sau teoretică* (care expune principiile care decurg din înregistrarea și interpretarea faptului dialectal: metode de cercetare, modalități specifice de prezentare a materialului dialectal, metode de analiză specifice dialectologiei, principii teoretice generale, care îmbogățesc teoria limbii) și *dialectologie aplicată* (la un anumit domeniu lingvistic).

În funcție de perspectiva din care este privit obiectul cercetat, dialectologia poate fi:

- *dialectologie sincronică* (care descrie stadiul în care se află o varietate teritorială la un moment dat), și *dialectologie diacronică* sau *istorică* (care stabilește condițiile istorico-geografice și cultural-politice care au condus la diversificarea dialectală și explică, istoric, evoluția fiecărui fenomen dialectal, felul cum s-a constituit și funcționează limba literară, aportul variantelor regionale la conturarea fizionomiei acesteia);
- *dialectologie geografică* (care studiază distribuția spațială a formelor dintr-o limbă) și *dialectologie negeografică* (care studiază formele înregistrate într-o anumită localitate sau arie a unui domeniu lingvistic).

În funcție de metoda de analiză și descriere a faptelor lingvistice, se poate vorbi de:

- *dialectologie tradițională*, care descrie deosebirile dintre graiuri și dialecte, mai ales la nivel fonetic și lexical, unde se înregistrează cele mai mari diferențe;
- *structurală* care analizează graiurile și dialectele ca pe niște sisteme lingvistice (care un mod propriu de funcționare) atât la nivel intralingvistic, cât și interlingvistic, punând în evidență deosebirile și asemănările dintre ele;
- *transformațională*, care încearcă să dea o descriere care să pună în evidență caracterul infinit al limbii, al limbii, al dialectului sau al graiului care sunt concepute ca sisteme de posibilități;
- *dialectologie rurală și urbană*.

1.2. Varietățile teritoriale ale limbii reprezintă diferențe ale limbii pe un teritoriu dat. Ele sunt subordonate limbii și sunt dispuse într-un sistem ierarhic: *dialect, subdialect, grai, subgrai*.

Dialectul este cea mai mare varietate teritorială subordonată limbii, cu particularități proprii, mai ales fonetice și de vocabular; structura gramaticală și lexicul fundamental sunt, cu mici deosebiri, aceleași cu ale limbii comune.

Termenul *dialect* se explică din gr. *diálektos*, care înseamnă „conversație, discuție”, „limbaj curent”, dar și „mod de a vorbi”. El este folosit fie generic, fie